

מאירס - ג'זינט - מכון ברזקדייל
MYERS - JDC - BROOKDALE INSTITUTE
مايرس-جوينت - معهد بروكديل

המרכז לחקר מוגבלויות
ותעסוקת אוכלוסיות מיוחדות

תעסוקת נשים ערביות בנות 18-64

יהודית קינג ♦ דניז נאון ♦ אברהם וולדה-צדיק ♦ ג'ק חביב

המחקר נערך ביוזמתה ובמימונה של קרן פילנתרופית פרטית

דוח מחקר

דמ-09-527

תעסוקת נשים ערביות בנות 18-64

יהודית קינג   דניז נאון   אברהם וולדה-צדיק   ג'ק חביב

המחקר נערך ביוזמתה ובמימונה של קרן פילנתרופית

מאי 2009

ירושלים

אייר תשס"ט

עריכת לשון : ענת ברבריאן
תרגום לאנגלית : נעמי הלסטד
הפקה : לסלי קליינמן

מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל
המרכז לחקר מוגבלויות ותעסוקת אוכלוסיות מיוחדות
ת"ד 3886
ירושלים 91037
טלפון : 02-6557400
פקס : 02-5612391
אתר אינטרנט : www.jdc.org.il/brookdale
דואר אלקטרוני : brook@jdc.org.il

תמצית מחקר

1. מבוא

דוח זה נכתב במסגרת מחקר על תעסוקת נשים ערביות בישראל. בשנת 2006 מנתה אוכלוסיית הערביות גילאיות 18-64 כ-350,000 נפש. שיעור השתתפותן בכוח העבודה עומד על 22.5% בלבד. מדובר ב-78,600 נשים - 65,400 (18.7%) מהן מועסקות ו-13,200 (3.8%) מחפשות עבודה. בניגוד לכך, כ-245,000 אינן עובדות, אינן מחפשות עבודה ואינן לומדות. שיעור השתתפותן של נשים יהודיות בכוח העבודה הוא 71.3%. יוצא מכך שנשים ערביות מיוצגות ייצוג יתר באוכלוסיית הנשים שאינה משתתפת בשוק העבודה: הן 38% מכלל הנשים שאינן משתתפות בכוח העבודה, בעוד ששיעורן בכלל גילאיות 18-64 בישראל עומד על 17.2%.

שיעור השתתפותן של נשים ערביות בכוח העבודה גדל רק במעט במשך השנים, למרות עלייה עקבית ומתמשכת בהשכלה וירידה בפריור. הגדלת שיעור הנשים המועסקות עשויה לתרום תרומה של ממש להפחתת רמת העוני בקרב משפחות ערביות, בפרט אם הדבר יגדיל את היקף המשפחות שבהן שני מפרנסים קידום תעסוקת נשים הוגדר כמטרה מרכזית במדיניות הממשלה לעידוד הצמיחה הכלכלית.

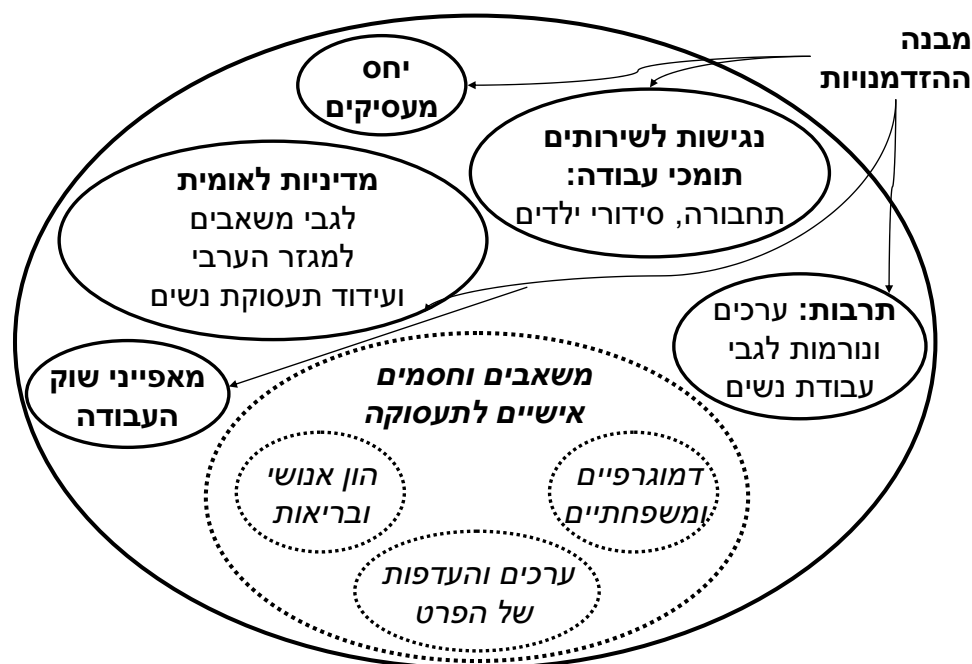
הדוח אמנם מתמקד בניתוח דפוסי תעסוקה, אך הוא גם מנתח את מאפייניהן של הנשים שאינן משתתפות בכוח העבודה ומנסה לעמוד על תכונותיהן של קבוצות בעלות סיכוי גבוה לתעסוקה.

הדוח כולל שלושה חלקים: מסגרת מושגית, ניתוח נתונים סטטיסטיים ממגוון מקורות בנושא המחקר ותיאור מספר מודלים מרכזיים של תוכניות לקידום התעסוקה של נשים ערביות בארץ.

2. מסגרת מושגית

בשיח האקדמי והציבורי רווחות שלוש פרספקטיבות להסבר שיעור השתתפותן הנמוך של נשים ערביות בשוק העבודה: א. מאפייני הנשים עצמן, ובעיקר, חסמים המקשים את השתלבותן בתעסוקה, כגון מיעוט השכלה, חוסר מקצוע המתאים למשק מודרני, חוסר ניסיון תעסוקתי, רמת שליטה נמוכה בעברית (המגבילה את יכולתן לעבוד במגזר היהודי) ומספר ילדים גדול, יחסית; ב. התרבות והנורמות החברתיות בחברה הערבית המסורתית לגבי תפקידים מגדריים, אשר מדגישות את גידול הילדים וניהול משק הבית כתפקידיה של האישה ומטילות עליה מגבלות מבחינת ההתנהלות מחוץ לביתה וליישוב מגוריה; ג. מבנה ההזדמנויות של המיעוט הערבי ושל הנשים הערביות בפרט, בשוק העבודה, המושפע משוק העבודה המקומי-אתני המצומצם הפתוח בפניהן, עמדות של מעסיקים (הפליה וסטראוטיפים) מדיניות הממשלה כלפי האוכלוסייה הערבית מבחינת תשתיות, חינוך, הכשרה וסיוע בתעסוקה, כולל סידורים לטיפול בילדים, (ר' תרשים 1). הדוח הנוכחי מתמקד במשאבי התעסוקה ובחסמי התעסוקה, תוך הארת מקומם של הגורמים התרבותיים.

תרשים ת:1: גורמים המשפיעים על תעסוקת נשים ערביות

3. דפוסי תעסוקה – ניתוח סטטיסטי

הניתוח הסטטיסטי נערך על נתונים של שלושה סוגי סקרים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: א. סקרי כוח אדם בשנים 1990-2006; ב. הסקר החברתי - סקר 2005, שהתמקד בנושא תעסוקה וסקר 2004 שעסק בסידורי טיפול בילדים; ג. סקר הכנסות 2006. כמו כן נערכו עיבודים מיוחדים של נתונים שנאספו במסגרת הערכת תוכנית מהל"ב על ידי מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל ומינהל המחקר במוסד לביטוח לאומי.

שלושה גורמים עשויים לתמוך בהגברת השתתפותן של נשים ערביות בכוח העבודה: ירידה בפריון, עלייה בהשכלה, אקלים אוהד בנושא יציאתן לעבודה.

א. ירידה בפריון של נשים ערביות בצד עלייה משמעותית ברמת ההשכלה, בעיקר בקרב הצעירות

- ♦ שיעור הפריון בקרב כלל הנשים הערביות ירד בשנים 1996-2006 מ-4.4 ל-3.7, בעוד ששיעור הפריון בקרב נשים יהודיות כמעט שלא השתנה – ירידה מ-2.7 ל-2.6.
- ♦ הירידה הגדולה ביותר חלה בקרב הדרוזיות – מ-3.4 ל-2.6. בקרב המוסלמיות ירד שיעור הפריון מ-4.7 ל-4.0.
- ♦ רמת השכלתן של כלל הנשים הערביות גילאיות 18-64 עלתה בעקבות בשנים 1990-2006. שיעור מעוטות ההשכלה (בעלות 0-8 שנות לימוד) ירד מ-60.2% ל-31.8%, שיעור בוגרות בית ספר תיכון

- גדל ב-9 נקודות אחוז – מ-18.4% ל-27.6%, שיעור בעלות 13-15 שנות לימוד הכפיל את עצמו – גידול מ-6.1% ל-13.3%, ושיעור בעלות +16 שנות לימוד, שרובן המכריע (75%) הן בעלות תואר אקדמי, גדל פי חמישה – מ-1.8% ל-10.3%. בתקופה זו, שיעור היהודיות גילאיות 18-64 בעלות 8-0 שנות לימוד ירד מ-17.1% ל-4.7%, ושיעור בעלות 9-11 שנות לימוד ירד מ-15.8% ל-8.9%. במקביל, חלה עלייה משמעותית בשיעור היהודיות בעלות השכלה על תיכונית, מ-33.2% ל-53.8%.
- מגמת השיפור בהשכלה בולטת במיוחד בקרב צעירות בנות 18-24. שיעור מעוטות ההשכלה בקרבן ירד מ-33.4% ב-1990 ל-9.9% ב-2006, ושיעור בעלות השכלה על תיכונית עלה מ-11.7% ל-36.6%.
- עדיין קיים פער משמעותי בין ערביות ויהודיות בשיעור בעלות השכלה על תיכונית.
- ייתכן כי צעירות ערביות דוחות את גיל הנישואין ואת לידת הילדים כדי להמשיך ללמוד: 66% מבנות 18-24 אינן נשואות, ל-73% מהנשים בקבוצת הגיל הזו אין ילדים. אחוז האימהות בקרב בעלות השכלה על תיכונית נמוך בהרבה לעומת בעלות 9-11 שנות לימוד – 18% לעומת 42%, בהתאמה.

ב. עמדות חיוביות כלפי יציאת נשים לעבודה בקרב גברים ונשים ערביים

- נתוני הסקר החברתי 2005 של למ"ס מצביעים על שיעורים זהים וגבוהים למדי של עמדות חיוביות עקרוניות בקרב נשים וגברים כלפי יציאת נשים לעבודה. מובן שלא ניתן להסיק מעמדות מוצהרות לגבי ההתנהגות בפועל, אולם הנתונים מרמזים על אפשרות של אקלים אוהד בנושא זה.
- כ-75% מהגברים והנשים סבורים שחשוב ששני בני הזוג יעבדו, ובקרב בעלי השכלה על תיכונית השיעור אף גבוה יותר.
- לעומת זאת, במצב של הימצאות ילדים קטנים במשפחה, פוחתת התמיכה ביציאת נשים לעבודה: כ-55% מהנשים ומהגברים סבורים שעליה להישאר בבית ולטפל בילדיה וכ-25% נוספים מהנשים ו-20% נוספים מהגברים סבורים שעליה לעבוד במשרה חלקית. רק כ-20% מהנשים ו-25% מהגברים סבורים שגם כאשר האישה מטופלת בילדים קטנים עליה לצאת לעבוד במשרה מלאה.
- קיימים הבדלים לפי רמת ההשכלה. נשים בעלות השכלה על תיכונית מעדיפות את הפתרון של עבודה חלקית על פני אי תעסוקה כאשר יש ילדים קטנים במשפחה (42.3% לעומת 29.7%, בהתאמה), ואילו נשים משכילות פחות, אפילו בעלות השכלה תיכונית, מעדיפות אי תעסוקה (52.9%).
- נשים המשתתפות בכוח העבודה תומכות ביציאתן של נשים לעבודה ובפתרון של עבודה חלקית כאשר יש ילדים קטנים במשפחה יותר מאשר נשים שאינן משתתפות בכוח העבודה; עם זאת יש לציין ש-73% מהנשים שאינן משתתפות בכוח העבודה תמכו ביציאתן של נשים לעבודה, ובהן 35% אף תמכו ביציאתן של נשים לעבודה גם כאשר הן מטופלות בילדים קטנים.

ג. שיעור השתתפות נמוך של נשים ערביות בכוח העבודה והתקדמות אטית במשך השנים

- שיעור ההשתתפות בכוח העבודה של ערביות גילאיות 18-64 בישראל עומד על 22.5%: 18.7% (65,400 נשים) מועסקות ו-3.8% (13,200) מובטלות (בלתי מועסקות אך מחפשות עבודה באופן

פעיל). בסך הכול, 284,600 נשים אינן עובדות. שיעור השתתפותן של נשים ערביות בכוח העבודה נמוך מאוד לעומת שיעור השתתפותן של נשים יהודיות בכוח העבודה – 22.5% לעומת 71.3%.

- מעבר לרמת ההשתתפות הנמוכה בכוח העבודה כיום, חומרת הבעיה מתבטאת בהעדר מגמה משמעותית של גידול בשיעור התעסוקה עם הזמן ובעובדה שבהרבה תת קבוצות המצב אף מחמיר עם הזמן. זאת, למרות עלייה עקבית ומתמשכת בהשכלה וירידה בפרייון; שני גורמים הידועים כמשפיעים על הצטרפותן של נשים לשוק התעסוקה, ולמרות הצמיחה במשק מאז 2003; צמיחה שתרמה לגידול של כמעט נקודת אחוז מדי שנה בתעסוקה בקרב הנשים היהודיות. בשנים 2006-1990 גדל שיעור התעסוקה בקרב כלל הנשים הערביות גילאיות 18-64 ב-5.4 נקודות אחוז בלבד (מ-13.3% ל-18.7%), לעומת גידול של 14.1 נקודות אחוז בקרב היהודיות (מ-51.3% ל-65.4%); יוצא אפוא שהפער בשיעור גידול התעסוקה בין יהודיות לערביות הוא 8.7 נקודות אחוז.

- הגורם העיקרי לגידול המתון יחסית בשיעורי תעסוקה בקרב הערביות הוא העובדה שברוב קבוצות ההשכלה חלה ירידה בשיעורי התעסוקה. בקרב ערביות בעלות השכלה של עד 8 שנות לימוד חלה ירידה עקבית למדי מ-6.2% בשנת 1990 ל-4.7% בשנת 2006, ובקרב בעלות 9-11 שנות לימוד ירידה עקבית מ-14.0% ל-9.3%. שיעורי התעסוקה של בעלות 12 שנות לימוד הגיעו לשיא של 25% ב-1995, ומאז הם נמצאים במגמת ירידה וב-2006 הגיעו ל-16%, לעומת 20% ב-1990. בקרב בעלות 13-15 שנות לימוד חלה ירידה מ-46% ב-1990 עד ל-34% ב-2006. שיעורי התעסוקה של בעלות 16+ שנות לימוד הראו תנודתיות רבה. הם הגיעו לשיא של 71.5% ב-2001 ומאז ירדו ל-65.2% - רמה דומה לרמה ההתחלתית ב-1990.

- הגידול בשיעור התעסוקה של כלל הנשים הערביות, למרות הירידה של שיעורי התעסוקה בכל רמת ההשכלה בנפרד, נובע מכך שהקבוצה בעלת השכלה של 16+ שנות לימוד (שהיא המרבית ביותר לעבוד) גדלה פי 5 במהלך התקופה. אף על פי שביחס לעצמה שיעור התעסוקה שלה ירד מעט, בסך הכול, היא הביאה לגידול מסוים בשיעור התעסוקה בקרב כלל הנשים.

- בקרב הנשים היהודיות, לעומת זאת, חלה עלייה מסוימת בשיעורי התעסוקה של נשים בכל רמות ההשכלה (3-10 נקודות אחוז), להוציא נשים בעלות 0-8 שנות לימוד ששיעור התעסוקה בקרבן נותר בעינו.

ד. סיבות דיפרנציאליות לירידה בתעסוקה בקבוצות השכלה שונות

- קיימות סיבות שונות לירידה בתעסוקה אצל נשים ברמות השכלה שונות. שחאדה (2004) וחיידר (2005) מסבירים את הירידה בשיעורי התעסוקה בקרב נשים בעלות רמת השכלה נמוכה (עד 11 שנות לימוד) בהשפעתם של שינויים מקרו כלכליים ומדיניים: צמצום הביקוש לעובדים בלתי מיומנים עקב שינויים מבניים במשק, למשל, ירידת חלקן של התעשיות המסורתיות עתירות העבודה לטובת תעשיות בעלות טכנולוגיה מתקדמת; העברת הייצור למדינות בחו"ל (למשל, ירדן, בעקבות הסכם השלום אתה), שבהן כוח העבודה זול; דבר שפגע בנשים הערביות שעבדו במפעלי הטקסטיל בכפרים; דחיקת רגליהם של העובדים המקומיים בענפי המשק המסורתיים על ידי עובדים זרים (תופעה בולטת בחקלאות).

- הירידה בתעסוקה בקרב נשים משכילות, בעיקר בעלות 13-15 שנות לימוד, משתקפת בעיקר בירידה בתעסוקה בקרב נשים צעירות (בנות 18-34), והיא נובעת מדחיית הכניסה לעבודה לצורך

המשך לימודים. שיעור העוסקות רק בלימודים גדל בשנים 1990-2006 מ-44.4% ל-52.9%, גידול של 8.5 נקודות אחוז, בעוד ששיעור העובדות (כולל נשים המשלבות עבודה ולימודים) פחת מ-38.0% ל-25.9%, ירידה של 12.1 נקודות אחוז. שיעור התעסוקה הגבוה של נשים ערביות בעלות +16 (65%) שנות לימוד מלמד שניתן לשער שהלומדות ישתלבו בתעסוקה במועד מאוחר יותר, כשמשאבי ההון האנושי שלהן יהיו טובים יותר.

ה. שונות בשיעורי תעסוקה לפי מאפייני רקע שונים – המצב ב-2006

- ♦ גיל: שיעור התעסוקה הגבוה ביותר נמצא בקרב גילאי 25-44 – 24%. בגילים 18-24 ו-45-54 הוא עומד על כ-15%, ובגיל 55-64 הוא יורד ל-5.6%. בתוספת הלומדות, השיעור עולה ל-41.4% בגיל 18-24.
- ♦ השכלה: שיעורי התעסוקה עולים עלייה חדה עם העלייה ברמת ההשכלה. הם עומדים על 4.7% בקרב בעלות 0-8 שנות לימוד, על 9.3% בקרב נשים שלמדו 9-11 שנים, על 16% בקרב אלה שסיימו 12 שנות לימוד (עם או בלי תעודת בגרות), על 34% בקרב בעלות 13-15 שנות לימוד ועל 65.2% בקרב בעלות +16 שנות לימוד.
- ♦ מספר ילדים עד גיל 18: שיעור התעסוקה הוא 18.5% בקרב נשים ללא ילדים, עולה לרמה של 24.1% בקרב אימהות ל-1-2 ילדים, ואחר יורד עד ל-7.7% בקרב אימהות ל-5 ילדים או יותר.
- ♦ גיל הילד הצעיר: שיעור התעסוקה הוא 15.9% בקרב אימהות שילדן הצעיר הוא בן 0-1, עולה עד לכ-21% בקרב אימהות שגיל ילדן הצעיר הוא 2-9, ואחרי כך יורד לרמה של 17.2% בקרב אימהות שילדן צעיר הוא בן 10-17, שהן עצמן מבוגרות יותר מהאימהות האחרות.
- ♦ דת: הנוצריות מועסקות בשיעור הגבוה ביותר – 38.0%, בהשוואה ל-19.5% מהדרוזיות ו-15.6% מהמוסלמיות.
- ♦ מידת הדתיות (מוסלמיות בלבד): נשים המגדירות עצמן כדתיות או דתיות מאוד מועסקות בשיעור נמוך יותר מנשים המגדירות עצמן כלא דתיות או לא כל כך דתיות – 12% לעומת 21%, בהתאמה.
- ♦ סוג היישוב וגודלו: רוב הנשים הערביות מתגוררות ביישובים הומוגניים, כלומר, כל תושביהם ערבים; 23.8% מהנשים הערביות מתגוררות בערים מעורבות, שבהן מתגוררים גם יהודים וערבים. שיעור התעסוקה בקרב ערביות המתגוררות בערים מעורבות גבוה יותר הן משיעור התעסוקה ביישובים ערביים המונים 10,000 תושבים ומעלה והן משיעור התעסוקה ביישובים שמספר תושביהם קטן מ-10,000 – 20.9% לעומת 17.7% ו-15.1% בהתאמה.
- ♦ מחוז מגורים: שיעורי התעסוקה הם 24.5% במחוז ת"א והמרכז, 20.9% בקרב ערביות המתגוררות במחוז חיפה והצפון, 11.9% במחוז ירושלים ו-9.0% בדרום. אזור המגורים יכול לשקף הבדלים בשוק העבודה ובהזדמנויות לתעסוקה שהוא מציע. בכל אופן, מלבד ההבדל הגאוגרפי תושבי אזור הדרום הערבים מתאפיינים גם כקבוצה אתנית: כמעט כולם בדווים. ערביי מחוז ירושלים מתגוררים בעיקר במזרח ירושלים.

ו. חשיבות ההשכלה להגברת השילוב בתעסוקה: ניתוח רב-משתני

כדי לעמוד על השפעתו העצמאית של כל אחד ממשתני הרקע, ערכנו ניתוח רב משתני. הדבר מאפשר לנו, לדוגמה, להפריד בין ההשפעה של השכלה לעומת גיל, לאור הקשר שקיים בין שניהם (המשכילות

הן יותר צעירות) וגם להפריד בין ההשפעה של ההשכלה ואזור (הנשים באזור הדרום הן פחות משכילות). בניתוח כללנו גיל, השכלה, גיל הילד הצעיר, דת, מחוז מגורים וסוג היישוב.

♦ השכלה: בניתוח הרב משתני אנו מוצאים שההשכלה היא המשתנה בעל ההשפעה העצמאית הגדולה ביותר על תעסוקת האישה (ערבייה ויהודייה כאחד). סיכויי נשים שלמדו 16 שנים או יותר גדולים ב-61 נקודות אחוז מסיכוייהן של נשים שלמדו רק עד 8 שנים, וסיכויי נשים בעלות 13-15 שנות לימוד גדולים ב-37 נקודות אחוז. השפעת ההשכלה הרבה יותר גדולה בקרב הנשים הערביות מאשר בקרב היהודיות.

♦ גיל הילד הצעיר: הימצאות ילדים קטנים בבית מקטינה את הסיכויים לתעסוקה. כאשר גיל הילד הצעיר הוא עד שנתיים, פוחתים סיכויי התעסוקה של האם ב-9 נקודות אחוז לעומת סיכויי התעסוקה של אישה ללא ילדים עד גיל 18; כאשר הילד הצעיר הוא בן 2-4, קטנים הסיכויים ב-7 נקודות האחוז, וכאשר הוא בן 5-9 הם קטנים ב-4 נקודות האחוז. בניתוח רב משתני נוסף שבו הוכנסו גם משתני אינטראקציה בין השכלת האם וגיל הילד הצעיר נמצא כי לגיל הילד הצעיר יש השפעה דיפרנציאלית ברמות השכלה שונות של האישה. ברמת השכלה של עד 11 שנות לימוד, מצד אחד, ושל 13+ שנות לימוד, מצד אחר, אין כמעט הבדל בסיכויי האם להיות מועסקת כאשר יש לה ילד מתחת לגיל 5 בהשוואה לאישה באותה רמת השכלה שאין לה ילד בגיל זה. לעומת זאת, ברמת השכלה של 12 שנות לימוד, לנוכחות ילד צעיר בבית יש השפעה משמעותית על סיכויי האם להיות מועסקת: סיכוייה של אישה שגיל ילדה הצעיר הוא 0-1 או 2-4 קטנים ב-8-14 נקודות אחוז לעומת אישה ללא ילדים או שילדה הצעיר בן 5+. ניתן אולי להסביר זאת על רקע השכלה, הזדמנויות תעסוקה, שכר צפוי וההוצאות הצפויות בגין סידור לילדים. לבעלות 0-11 שנות לימוד לא צפויות הרבה הזדמנויות תעסוקה ולכן גיל הילד הצעיר אינו משנה בהרבה את התמונה. הזדמנויות התעסוקה של בעלות 13+ שנות לימוד רבות יותר וגם שכרן צפוי להיות גבוה יותר ולכן גיל הילד משמעותי פחות. לבעלות 12 שנות לימוד יש אולי הזדמנויות תעסוקה אבל עלויות סידור הילדים גבוהות לעומת השכר הצפוי.

♦ תרבות: על סמך נתוני הניתוח הרב-משתני אפשר גם להפריד בין השפעות של נורמות קהילתיות תרבותיות לבין ההשפעה של גורמים כמו השכלה, גיל וגיל הילד הצעיר. כפי שראינו בסעיף ה, הנוצרות מועסקות בשיעור גבוה הרבה יותר מהמוסלמיות או מהדרוזיות - שיעור התעסוקה הוא כפול והפער ביניהן מגיע לכ-20 נקודות אחוז. אך כאשר מפקחים על שאר המשתנים בניתוח הרב-משתני נמצא שהפער מצטמצם מאוד - ל-10 נקודות אחוז. הדבר מלמד שהפער בין קבוצות אלה שאפשר לייחסו למאפיינים חברתיים-תרבותיים משמעותי פחות מכפי שנהוג לחשוב. יתרה מזאת ההבדלים בשיעורי התעסוקה בין דרוזיות למוסלמיות נעלמים כליל.

♦ אזור מגורים: הפערים הגדולים בתעסוקה בין האזורים שראינו בסעיף ה, אף הם מצטמצמים מאוד בניתוח הרב משתני, מכיוון שהם מוסברים במידה רבה גם על ידי הבדלים במאפייני האוכלוסייה בין האזורים.

ז. הבדלים בין נשים ערביות ליהודיות

♦ שיעור הפרייון: בשנים 1995-2006 ירד שיעור הפרייון של כלל הנשים הערביות מ-4.4 ל-3.7 בעוד שהשיעור בקרב נשים יהודיות כמעט שלא השתנה ונשאר 2.6. כיום שתי תת קבוצות בתוך

אוכלוסיית הנשים הערביות דומות ליהודיות: שיעור הפרייון בקרב דרוזיות זהה לזה של היהודיות, והשיעור בקרב הנוצריות אפילו נמוך יותר – 2.2.

♦ השכלה: בשנים 1990-2006 עלתה רמת השכלתן של נשים ערביות ברציפות ובעקביות, בייחוד בקרב הצעירות. למרות זאת, עדיין קיימים פערים ניכרים בינן לבין הנשים היהודיות. הפער המוחלט בין יהודיות לערביות בשיעור בעלות +13 שנות לימוד גדל במהלך התקופה והגיע ל-30 נקודות אחוז לעומת 25 ב-1990, אולם הפער היחסי (המוגדר כפער בין נשים יהודיות ובין נשים ערביות באחוז בעלות +13 שנות לימוד ביחס לאחוז בעלות +13 שנות לימוד בקרב היהודיות) ירד מ-76% ל-56%.

♦ השפעתם של מאפיינים שונים על תעסוקת ערביות ויהודיות בניתוח רב משתני דומה מאוד, מלבד שני הבדלים חשובים:

- ההשפעה של השכלה גבוהה – 16 שנות לימוד או יותר – הרבה יותר גדולה בקרב הנשים הערביות. לעומת זאת, ההשפעה של תוספות השכלה בין 0-8 ל-11-9 או ל-12 שנות לימוד נמוכה יותר בקרב הנשים הערביות. נראה שהשכלה גבוהה עוזרת מאוד לנשים הערביות לצמצם את הפער בינן לבין הנשים היהודיות. כדי לעמוד על השפעתם של ההבדלים ברמת השכלתן של ערביות ויהודיות, החלנו את ההתפלגות של נשים יהודיות ברמת השכלה על שיעור התעסוקה של נשים ערביות בכל קבוצת השכלה. מחישובים שערכנו עולה, שעלייה בהשכלה של נשים ערביות עד לרמה של נשים יהודיות הייתה מגדילה את שיעור התעסוקה בקרבן ל-32.6%, אך עדיין היה נותר פער של 32.8 נקודות אחוז לרעת הנשים הערביות.

- גיל הילד הצעיר: ההבדל השני הוא בהשפעת גיל הילד הצעיר. בשתי הקבוצות יש השפעה שלילית משמעותית כאשר הילד הצעיר הוא בן 0-1, והיא מתבטאת בהקטנת סיכוייה של האישה להיות מועסקת ב-10 נקודות אחוז לעומת סיכוייה של אישה ללא ילדים. אבל אצל הנשים היהודיות, ילד צעיר בגילים אחרים לא מקטין את הסיכוי, ואפילו מגדיל אותו כאשר הילד הצעיר הוא מעל גיל 5. לעומת זאת, אצל הנשים הערביות יש השפעה שלילית משמעותית גם כאשר הילד הצעיר הוא בגיל 2-4 ואפילו בגיל 5-9.

ח. מהי המשמעות של ילדים קטנים כחסם תעסוקתי של נשים ערביות?

♦ מהניתוח הרב משתני עולה שהימצאותם של ילדים קטנים משפיעה על היציאה לעבודה. האם החסם הוא חוסר במסגרות טיפול בילדים קטנים, כגון מעונות ומשפחותונים, עלות גבוהה מדי, יחסית לשכר הצפוי, העדפותיה של האישה לטפל בעצמה בילדיה הקטנים או ציפיותיה (או לחצים) של משפחתה (בעלה, אביה ו/או בני משפחה אחרים) ממנה? דוחות שונים מעידים על מיעוט מסגרות חינוך לגיל הרך ביישובים ערביים, אך לא לגמרי ברור באיזו מידה, שיעור התעסוקה הנמוך של הנשים נובע ממיעוט מסגרות אלה או שהוא הסיבה לכך. בספרות המקצועית יש גישות שונות לנושא.

♦ על פי ארגונים ללא מטרת רווח, ובהם, למשל, עמותת "סיכוי" (דיכטר, דוח 2003-2004), אחת הסיבות לרמת השתתפותן הנמוכה של נשים ערביות בכוח העבודה היא, בין השאר, המחסור במסגרות לטיפול בילדים.

- ♦ פיכטלברג-ברמץ (2004), אשר בדקה הסדרי טיפול בילדים גילאי 3 חודשים עד 3.5 שנים, מצאה כי הביקוש למעונות ולמשפחתונים במגזר הערבי נמוך, בין היתר, משום שמעט נשים משתתפות בכוח העבודה ומשום שחלק מהן מעדיפות מסגרות בלתי פורמליות לילדיהן (בת משפחה המטפלת בילדים). עם זאת, היא מציינת שקצב הגידול של מערך המעונות והמשפחתונים לא הדביק את קצב הגידול של השתתפות הנשים בכוח העבודה.
- ♦ מנתוני הסקר החברתי 2005 עולה כי 68% מהאימהות שאינן מועסקות תלו את הסיבה לכך בטיפול בילדיהן. גיל ילדן הצעיר ביותר של 51% היה נמוך מ-3, של 18% היה 2-4 ושל 31% - 5 ומעלה. נשים אלה התבקשו לענות באיזה מובן ילדן הצעיר ביותר היה חסם תעסוקה. 84% ענו כי היה חשוב להן להישאר בבית ולטפל בילדיהן; 6% ציינו שמשפחותיהן ציפו מהן לשבת בבית ולטפל בילדים. רק 6% ענו כי לא מצאו מסגרת מתאימה לילדיהן (בגלל חוסר התאמה בשעות או בשל סיבה אחרת). כמעט לא היו נשים שאמרו שההכנסה (הצפויה) מעבודה לא תכסה את הוצאות הסידור לילדים. ממצאים אלה מרמזים על כך שמה שמונע מנשים להצטרף לכוח העבודה הוא בעיקר העדפתן (הנובעת אולי מהתרבות) לטפל בילדיהן בעצמן ופחות המחסור במסגרות טיפול לילדים. עם זאת, ייתכן שכאשר אין מסגרות זמינות ואיכותיות ובעלות סבירה, נשים ערביות מעדיפות להישאר בבית ולטפל בילדיהן בעצמן כיוון שאינן מסוגלות לחשוב על חלופה הולמת.
- ♦ שלוסר (2006) מצאה כי הפעלת גנים חינוך באופן ניסיוני לגילאי 2-4 ביישובים ערביים הגדילה את השתתפות האימהות ב-7 נקודות אחוז, בעיקר בקרב המשכילות (בעלות 12 שנות לימוד ומעלה).

ט. איכות התעסוקה של המועסקות: באיזו מידה מועסקות הנשים הערביות המשכילות במשלחי יד ההולמים את רמת השכלתן?

- ♦ ממצאי הניתוח שלנו מראים כי שיעור הערביות בעלות תעודה על תיכונית (אקדמית או לא אקדמית) המועסקות במשלחי יד אקדמיים, חופשיים, טכניים וניהוליים גבוה מהשיעור המקביל בקרב יהודיות בעלות אותה רמת השכלה – 75% לעומת 61%.
- ♦ עם זאת, רוב האקדמאיות הערביות (54.2%) מועסקות במקצועות חופשיים וטכניים ולא במשלחי יד אקדמיים וניהוליים. הסבר חלקי לכך הוא השיעור הגבוה (42%) של אקדמאיות המועסקות כמורות בבתי ספר יסודיים או כגננות בגנים; הסיווג הבינלאומי של משלחי היד מסווג מקצועות אלה בקטגוריה של מקצועות חופשיים ולא אקדמיים, אף אם כיום הסמינרים למורים מעניקים תעודה אקדמית.
- ♦ השוואה בין נשים ערביות ויהודיות בעלות תואר אקדמי מראה כי שיעור המועסקות במשלחי יד אקדמיים וניהוליים גבוה יותר בקרב היהודיות – 44.0% לעומת 33.4%, בהתאמה, ואילו שיעור המועסקות במקצועות חופשיים וטכניים גדול יותר בקרב האקדמאיות הערביות – 54.2% לעומת 25.4%.
- ♦ במישור התפיסה הסובייקטיבית, 58% מכלל המועסקות הערביות מעריכות כי עיסוקן קשור במידה רבה (12.6%) או במידה רבה מאוד (45.3%) לתחום לימודיהן. שיעור זה גבוה ב-13 נקודות אחוז מזה של היהודיות וב-36 נקודות אחוז מזה של גברים ערבים. חשוב לציין גם שהשיעור עולה עם רמת ההשכלה ומגיע לכ-90% בקרב בעלות +16 שנות לימוד, לעומת 69% מהיהודיות בעלות רמת השכלה דומה.

- ♦ מדד נוסף של איכות התעסוקה הוא שביעות רצון מעבודה. שביעות הרצון של הנשים הערביות מעבודתן עולה על זו של הגברים הערבים אך נופלת מזו של נשים יהודיות – 79% מרוצות או מרוצות מאוד לעומת 71% מהגברים ו-86% מהיהודיות. ההבדלים בשביעות הרצון בין מועסקות ברמות השכלה שונות אינם גדולים.
- ♦ אבו באדר וגוטליב (2007) מצאו ששיעור הגברים הערבים בעלי השכלה אקדמית המועסקים במקצוע שאינו הולם את השכלתם (כלומר, במקצוע שאינו אקדמי, ניהולי, חופשי או טכני) גבוה בהרבה משיעור הנשים – 22.5% לעומת 9.7%. ברמת השכלה על תיכונית לא אקדמית הפער הוא 28.7% לעומת 3.8%.
- ♦ לעתים קרובות מועלית הטענה בדבר אפליה של אזרחים ערבים, במיוחד של המשכילים שבהם, בקבלה לעבודה (רי לוי, 2006; חידר, בתוך דוח סיכוי 2004-2005; שחאדה, 2004; גרא, 2005). ייתכן שהאפליה שעליה מצביעים חוקרים ואנשים אחרים מורגשת פחות במקרה של נשים מאשר של גברים, כיוון שהן נוטות יותר לפנות למקצועות מבוקשים במגזר הערבי ולכן נתקלות פחות באפליה.
- ♦ תמונה זו יוצרת שתי תהיות לגבי העתיד: א. לפי חטב (Khattab, 2002), הצטרפותם של גברים ערבים משכילים שאינם מצליחים למצוא עבודה במקצועם למקצועות כגון עבודה סוציאלית, הוראה וסיעוד, ושבהם הנשים השיגו דומיננטיות, יוצרת תחרות על אותן משרות ולפיכך גם יוצרת מתח בקרב האוכלוסייה הערבית. אם ימשיך שיעור הנשים המשכילות להתרחב ושיעור התעסוקה בקרבן יגדל, האתגר של מציאת עבודות מתאימות בוודאי יהיה גדול יותר; ב. במשך הזמן צפויה רוויה במקצועות שבהם ניתן להשתלב בתוך המגזר.

י. מי הן המובטלות?

- ♦ מספר הנשים הערביות הלא מועסקות אך מחפשות עבודה ב-2006 עמד על כ-13,200 (3.8%) (קבוצה 1 בלוח 2). רובן המכריע (84%) באזור חיפה והצפון. שיעור האבטלה (המחושב כאחוז הבלתי מועסקים שמחפשים עבודה חלקי אחוז המשתתפים בכוח העבודה) בקרב הנשים הערביות עמד על 16.9%.
- ♦ 61% מובטלות מעל שנה.
- ♦ מרבית המובטלות (כ-70%) הן צעירות עד גיל 34, לשני שלישים מהן אין ילדים, כשני שלישים בעלות השכלה על תיכונית ומעלה, כשליש עבדו בשנה האחרונה או במהלך שלוש השנים האחרונות. אלה שלא עבדו מעולם (45%) הן בעיקר צעירות שטרם הספיקו להיכנס למעגל העבודה, והשכלתן עשויה לפצות על העדר ניסיון תעסוקתי. כל הנתונים הללו מצביעים על פוטנציאל גבוה להשמה.

יא. מי הן הלא משתתפות?

- ♦ אוכלוסיית הנשים הערביות גילאיות 18-64 שאינן משתתפות בכוח העבודה מונה כ-270,300 נשים. כ-29,000 מתוכן לומדות וכנראה אינן זמינות לעבודה בטווח הבינוני, ולכן הוצאו מהניתוח. כלומר, הנתונים שלנו מתייחסים ל-241,000 נשים.

♦ אוכלוסיית הנשים שאינן משתתפות בכוח העבודה הטרונגנית מאוד. מהצד האחד ניצבת קבוצה גדולה בעלת חסמי עבודה משמעותיים מאוד ומנגד ניצבות קבוצות בעלות פוטנציאל גבוה הרבה יותר. אמנם נראה כי, ככלל, משאבי התעסוקה של הנשים שאינן משתתפות בכוח העבודה קטנים מאלה של המועסקות: 42% למדו לכל היותר 8 שנים, 16% אינן יודעות קרוא וכתוב אפילו בערבית, 52% אינן יודעות לדבר עברית, ל-77% אין שום ניסיון תעסוקתי, ל-40% יש 3 ילדים לפחות ול-40% יש ילדים קטנים גילאי 0-4. עם זאת יש לציין, כי כמעט מחצית (48%) מהלא משתתפות הן צעירות עד גיל 34, ולמעלה משליש (38%) הן בעלות 12 שנות לימוד או יותר. בניגוד לדעה הרווחת שנשים שאינן משתתפות בכוח העבודה, ולא מסיבות לימודים, הן ברובן אימהות המטפלות בילדיהן, מתברר של-34% מהלא משתתפות אין כלל ילדים מתחת לגיל 18 ול-13% יש ילדים מגיל 10 ומעלה (ר' לוח ת1).

לוח ת1: משאבים וחסמים תעסוקתיים בקרב נשים ערביות שאינן משתתפות בכוח העבודה

חסם	משאב/לא חסם
64-45 - 29%	48% - 34-18 23% - 44-25
1-0 - 20% 4-2 - 19%	אין ילדים - 34% 9-5 - 14% 17-10 - 13%
8-0 - 42% ש"ל 11-9 - 21% ש"ל	12 ש"ל - 29% +13 ש"ל - 8%
10% - עבדו לפני יותר מ-10 שנים 77% - לא עבדו מעולם	עבדו בשנה האחרונה - 1% עבדו ב-10 השנים האחרונות - 12%
16% - לא יודעות	יודעות - 84%
52% - לא יודעות	יודעות - 48%
49% - לא יודעות	יודעות - 51%
60% - לא יודעות	יודעות - 40%
87% - לא משתמשות	משתמשות - 13%
95% - לא משתמשות	משתמשות - 5%
82% - אין	יש - 18%

יב. מי הן הקבוצות בעלות פוטנציאל השמה גבוה יחסית ומהי משמעות שילובן בתעסוקה לגבי הגידול בהיקף הנשים הערביות המועסקות?

בסעיפים הבאים נתאר כמה קבוצות בעלות פוטנציאל גבוה יותר לתעסוקה. הקבוצות אינן מוציאות זו את זו ויש מידה מסוימת של חפיפה ביניהן (ר' לוח ת2).

קבוצת הנשים המעוניינות בעבודה (קבוצה 2 בלוח ת2)

כ-40,000 נשים מקרב הבלתי משתתפות בכוח העבודה הצהירו בריאיון כי הן מעוניינות להתחיל לעבוד "עכשיו", אם תוצע להן עבודה מתאימה. אם נצרף אליהן את המובטלות שמחפשות עבודה (ביטוי אקטיבי למוטיבציה לעבודה), נגיע לכ-53,000 נשים, המהוות 81% מהמועסקות. משמעות

הדבר היא שאם כולן ישתלבו בעבודה, יגדל היקף הנשים הערביות המועסקות ב-81%. רובן (כ-80%) מתגוררות באזור חיפה והצפון. כ-80% מהנשים המעוניינות בעבודה הן צעירות עד גיל 44, כ-60% בעלות 12 שנות לימוד או יותר, כולן יודעות קרוא וכתוב בערבית, וכ-70% יודעות עברית. לחלק לא מבוטל מהן יש ניסיון תעסוקתי: 7% עבדו בשנה האחרונה ו-32% עבדו במהלך 10 השנים האחרונות, אם כי לא בשנה האחרונה. העדר מיומנויות של שימוש במחשב בכלל, ובאינטרנט בפרט, הוא חסם עבור 71% ו-83%, בהתאמה. נראה כי חסמי העבודה - הן של המובטלות והן של מי שאינן משתתפות בכוח העבודה ומעוניינות להיכנס למעגל העבודה - קטנים מאלו של כלל הלא משתתפות; ואלו חסמים שניתן לסייע בפתרוןם.

בעלות 12 שנות לימוד שאינן משתתפות בכוח העבודה (קבוצה 4 בלוח ת2)

הקבוצה בעלת השכלה תיכונית (12 שנות לימוד) שאינה משתתפת בכוח העבודה (לא כולל נשים שלא עבדו בגלל לימודים) מונה 69,000 נשים. הן מהוות 29% מאלו שאינן משתתפות בכוח העבודה, ואילו כולן היו משתלבות בכוח העבודה, הן היו מהוות 109% מהמועסקות. כ-70% מהן צעירות עד גיל 34. ל-32% אין ילדים אך ל-24% יש ילד צעיר בן 0-1. כל בעלות ההשכלה התיכונית, כמובן, יודעות קרוא וכתוב בערבית, 70% דוברות עברית, 77% מסוגלות לקרוא ולכתוב בעברית. השליטה במחשב היא בעייתית יותר - רק 23% משתמשות במחשב ושיעור נמוך עוד יותר - 11% משתמשות באינטרנט. ל-22% יש ניסיון תעסוקתי, אם כי לא בשנה האחרונה אלא רק במהלך 10 השנים האחרונות. אם נחשיב את המוטיבציה לעבוד כמשאב, הרי של-23% יש מוטיבציה כזו, כפי שהיא מתבטאת בהצהרה על נכונות להתחיל "עכשיו" לעבוד בעבודה מתאימה.

בעלות +13 שנות לימוד שאינן משתתפות בכוח העבודה (קבוצה 5 בלוח ת2)

בעלות השכלה על תיכונית (+13 שנות לימוד) שאינן משתתפות הן קבוצה קטנה יחסית - 19,300. הן מהוות 8% מהלא משתתפות ו-29% מהמועסקות. 85% מהן יודעות קרוא וכתוב בעברית, ו-77% מסוגלות לדבר עברית (השליטה הרבה יותר במיומנויות קריאה וכתובה מאשר דיבור בעברית מוסברת בכך שהן לומדות עברית בבי"ס כשפה זרה ואינן מרבות להשתמש בה). 37% יודעות להשתמש במחשב ו-23% יודעות להשתמש באינטרנט. 46% עבדו במהלך 10 השנים האחרונות, אם כי לא בשנה האחרונה. לאור משאביהן המשופרים יחסית לקבוצות אחרות ולאור שיעור התעסוקה הגבוה של נשים בעלות השכלה על תיכונית עולה השאלה בדבר החסמים הייחודיים של קבוצה זו. נראה כי התשובה טמונה בחסם הילדים: ל-53% מהן יש לפחות ילד קטן אחד עד גיל 4.

נשים צעירות בנות 18-24 (קבוצה 6 בלוח ת2)

♦ אוכלוסיית הנשים הערביות כוללת 82,000 נשים צעירות בגיל 18-24. 11% מהן מועסקות, 27.6% מהן לומדות, 2.8% משלבות לימודים ועבודה, 5% מחפשות עבודה, ואילו 53.2% אינן לומדות, אינן מועסקות ואינן מחפשות עבודה. מספרן של אלה מגיע ל-43,500. הן מהוות 18% מהלא משתתפות ו-67% מהמועסקות.

♦ הצעירות שאינן משולבות במסגרת לימודים או עבודה ואף אינן מחפשות עבודה הן ברובן משכילות: 54.2% סיימו בית ספר תיכון ו-8.4% למדו לפחות 13 שנים. ל-40% מהן יש ילדים שרובם בני פחות משנתיים - אבל לרובן אין, ו-51.4% אף אינן נשואות. נראה, אם כן, שהן יכולות להוות קבוצה מועדפת לצורך עידוד היציאה לעבודה.

לוח ת2: סיכום הקבוצות בעלות הפוטנציאל הגבוה, יחסית, להשתלבות בתעסוקה ותרומתן להגדלת שיעור התעסוקה בקרב נשים ערביות

הקבוצה	n	% מתוך המועסקות	% הערביות המועסקות בצירוף הקבוצה
מועסקות	65,400	---	18.7
1. מובטלות	13,000	20	22.4
2. לא משתתפות, מעוניינות לעבוד	40,000	61	30.1
3. עובדות חלקית, מעוניינות להרחיב	12,000	18	---
4. לא משתתפות ולא לומדות, בעלות 12 ש"ל	69,000	109	38.4
5. לא משתתפות ולא לומדות, בעלות +13 ש"ל	19,000	29	27.0
6. בנות 18-24 שאינן משתתפות ואינן לומדות	44,000	67	31.2

בלוח ת3 להלן מובא מבט נוסף על דפוסי שיעורי ההשתתפות באמצעות הניתוח של תת-קבוצות; ניתוח זה עשוי לספק לגורמים ממשלתיים ומקומיים בסיס למיקוד המאמצים להגברת התעסוקה. הלוח מאפשר לנו לזהות את התפלגות שיעורי ההשתתפות בכוח העבודה של 43 קבוצות המוגדרות על פי מאפייני רקע של גיל, השכלה ואזור גאוגרפי, כדי לעמוד על גודלן של קבוצות הנשים השונות שאינן משתתפות בכוח העבודה.

להלן מובאים חמישה תרשימים המסכמים את התפלגותה של אוכלוסיית הנשים הערביות לפי השתתפותה בכוח העבודה וכן את היקף הנשים הלא משתתפות בכוח העבודה לפי מאפייני רקע שונים. תרשים ת2 מציג את התמונה לפי השכלה ואזור; תרשים ת3 - לפי השכלה וגיל; ותרשימים ת4-ת6 - לפי מספר ילדים וגיל הילד הצעיר במחוזות מרכז וחיפה והצפון, מחוז הדרום ומחוז ירושלים. תרשימים אלה מהווים בסיס לקבלת תמונה של ממדי האתגר של שילוב נשים ערביות בתעסוקה ומוקדיו והם יכולים לשמש ככלי תכנוני.

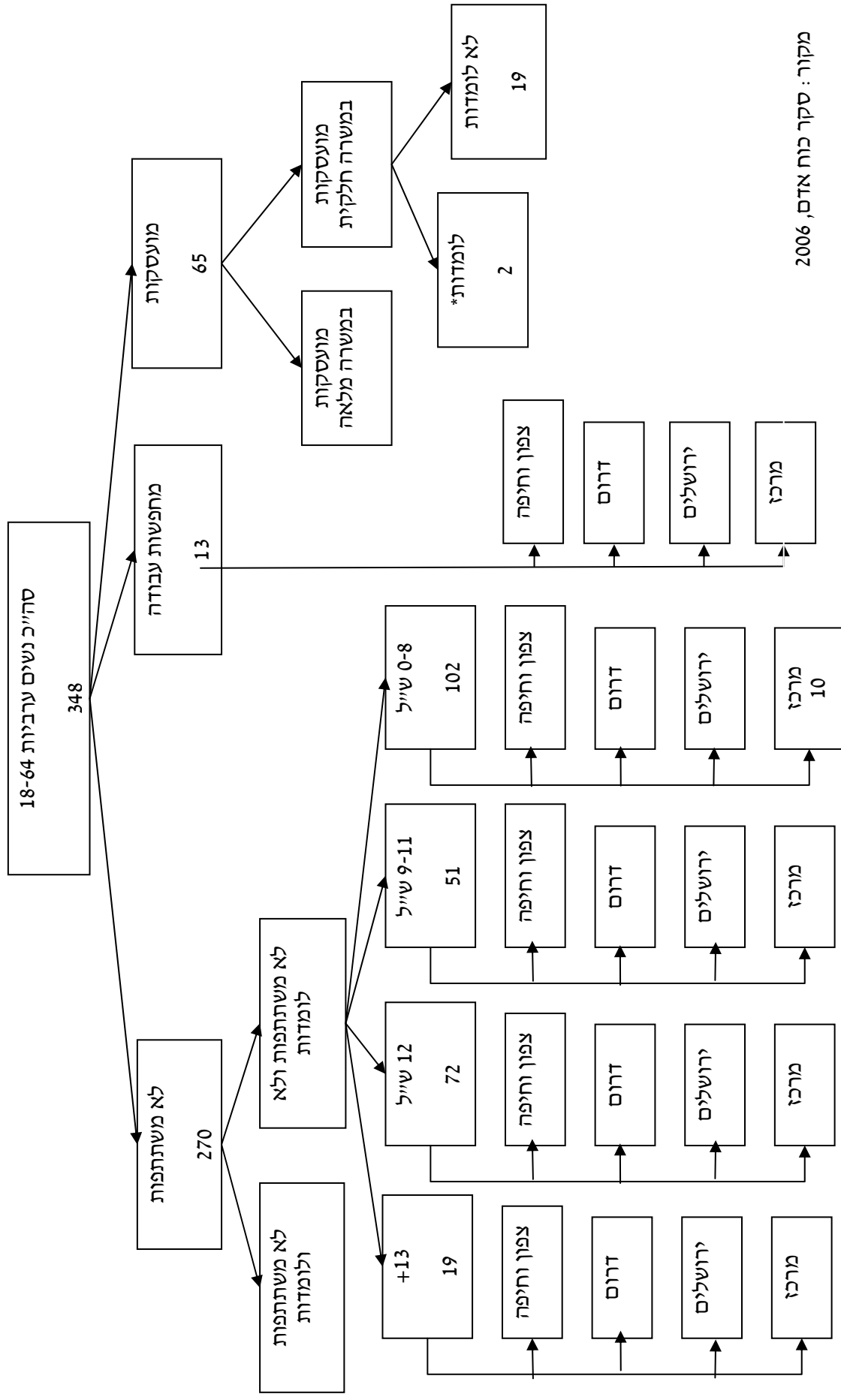
לוח ת3: דירוג קבוצות של נשים ערביות* גילאיות 18-64 המוגדרות לפי גיל, השכלה, אזור, ושיעור ההשתתפות בכוח העבודה †

שיעור השתתפות	גיל	שנות לימוד	מחוז	מספר הלא משתתפות
80-70	35-44	+13	דרום	(100)
	18-44	+13	צפון וחיפה	8,800
	18-44	+13	מרכז	(1,600)
	45-64	+13	צפון וחיפה	(1,300)
69-60	45-64	+13	מרכז	(400)
59-50	45-64	+13	ירושלים	(700)
	35-44	+13	ירושלים	(1,200)
	18-34	+13	דרום	(800)
49-40	18-34	+13	ירושלים	4,100
39-309	35-44	12	צפון וחיפה	9,800
	18-34	12	מרכז	4,600
	45-64	12	צפון וחיפה	2,800
29-20	45-64	+13	דרום	(100)
	45-64	9-11	מרכז	(1,300)
	35-44	12	מרכז	2,300
	18-34	12	צפון וחיפה	31,700
	18-34	0-8	מרכז	(1,500)
	45-64	12	מרכז	(1,100)
	18-44	12	דרום	3,900
29-20	35-44	0-8	צפון וחיפה	12,700
	45-64	9-11	צפון וחיפה	5,500
	35-44	9-11	ירושלים	2,000
	35-44	9-11	צפון וחיפה	9,100
	35-44	12	ירושלים	3,200
	18-34	9-11	צפון וחיפה	17,100
	18-34	0-8	צפון וחיפה	10,800
	18-44	9-11	מרכז	4,400
	35-44	0-8	מרכז	2,200
	45-64	12	ירושלים	(1,900)
	18-34	9-11	דרום	2,300
9-0	45-64	0-8	מרכז	5,900
	45-64	0-8	צפון וחיפה	33,800
	35-44	0-8	ירושלים	4,400
	18-34	9-11	ירושלים	6,400
	45-64	9-11	ירושלים	2,100
	18-34	0-8	דרום	8,000
	35-44	0-8	דרום	4,100
	45-64	0-8	ירושלים	8,400
	18-34	12	ירושלים	7,600
	35-44	9-11	דרום	(300)
	45-64	0-8	דרום	4,500
	45-64	9-11	דרום	(100)
	18-34	0-8	ירושלים	6,100

מקור: סקר כוח אדם, 2006
 *לא כולל את אלה שמחוץ לכוח העבודה שלא עבדו בשנה האחרונה 3 חודשים או יותר בגלל לימודים
 † נתונים שמהימנותם הסטטיסטית נמוכה (טעות דגימה יחסית בין 25%-40%) הובאו בסוגריים

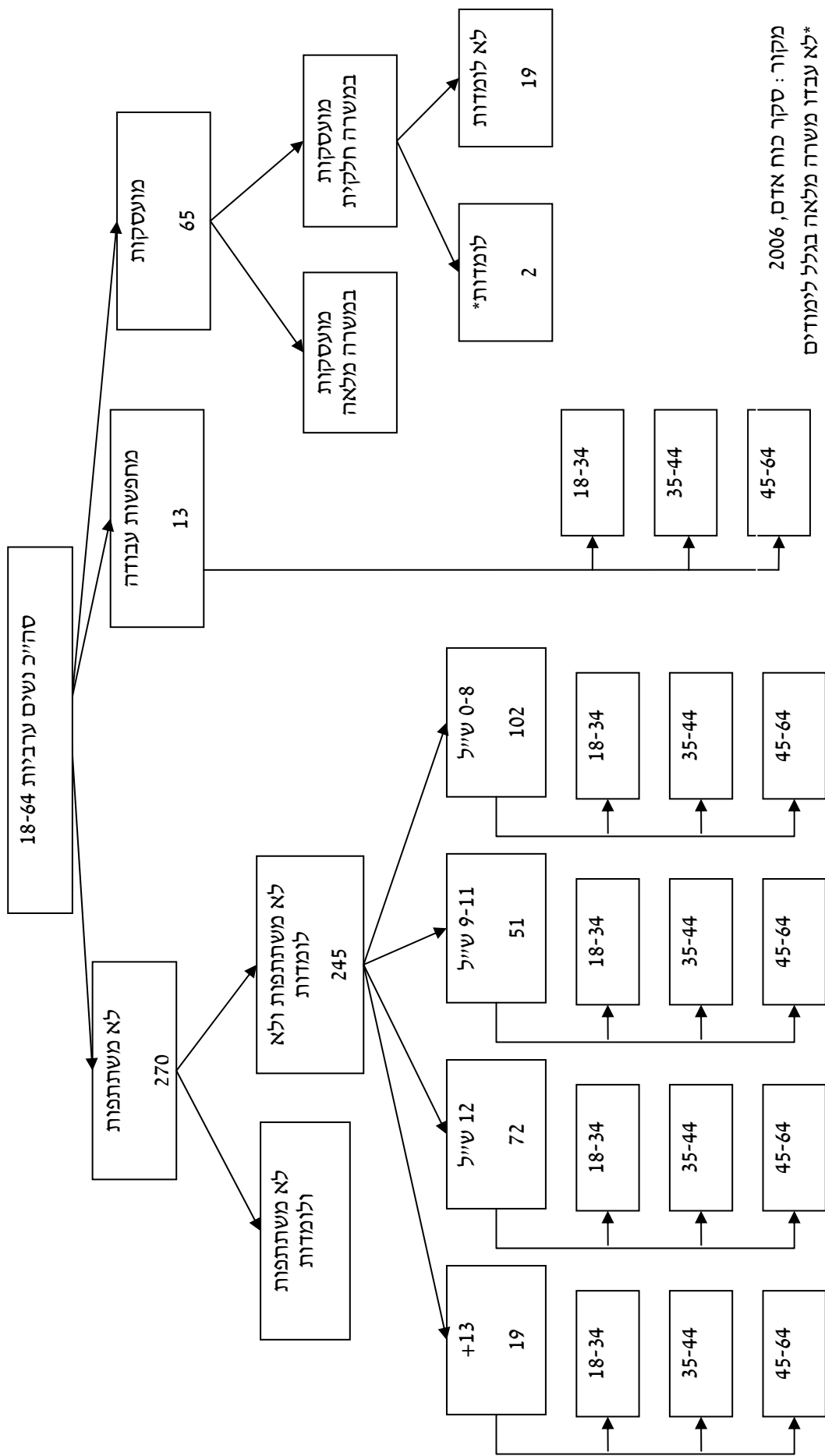

תרשים תת: סך-כל הנשים הערביות גילאיות 18-64, לפי שייכות לכוח העבודה, השכלה ואזור (באלפים)

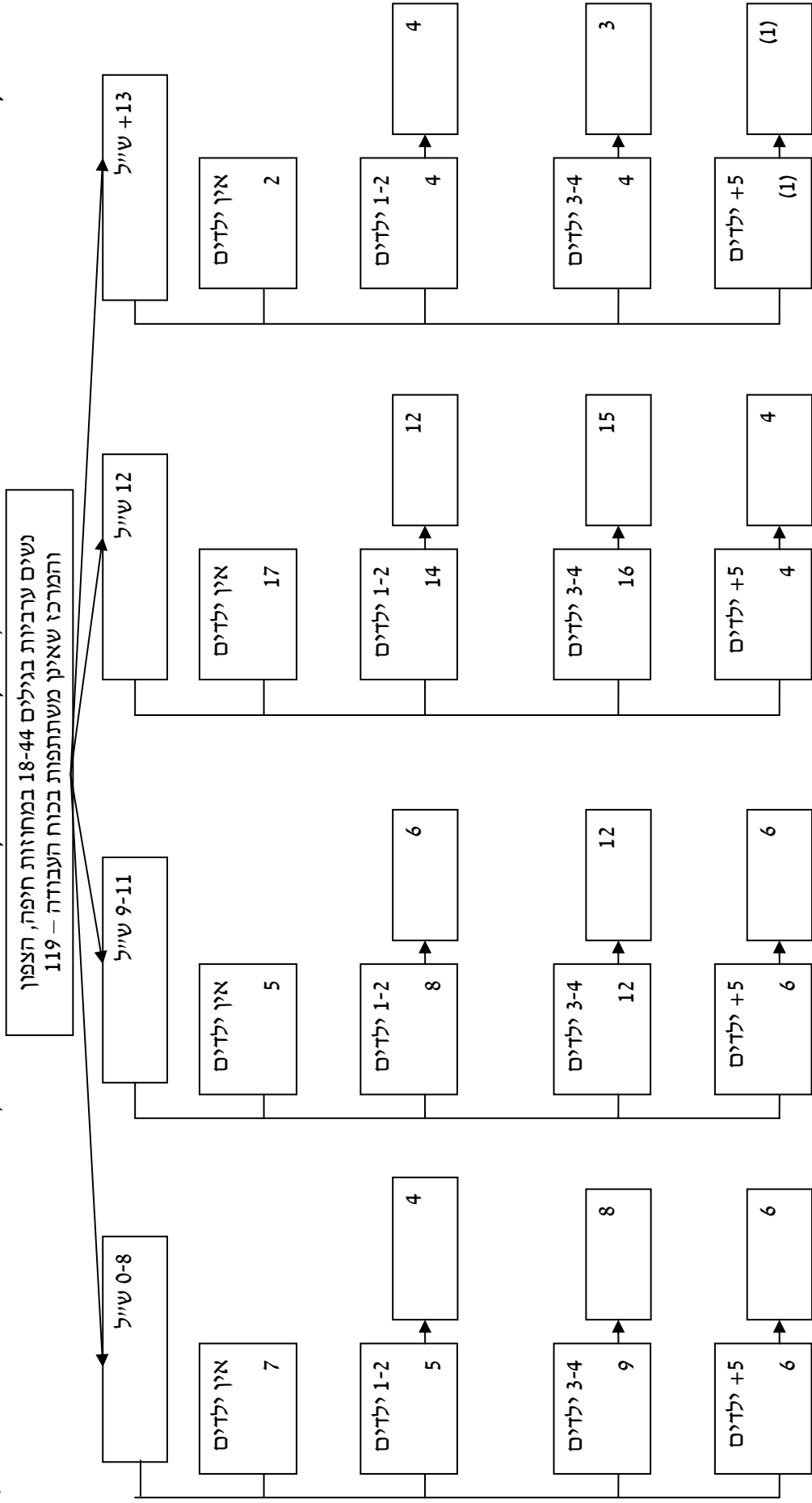

מקור: סקר כוח אדם, 2006

תרשים 3: סך-כל הנשים הערביות גילאיות 18-64, לפי שייכות לכוון העבודה, השכלה וגיל (באלפים)

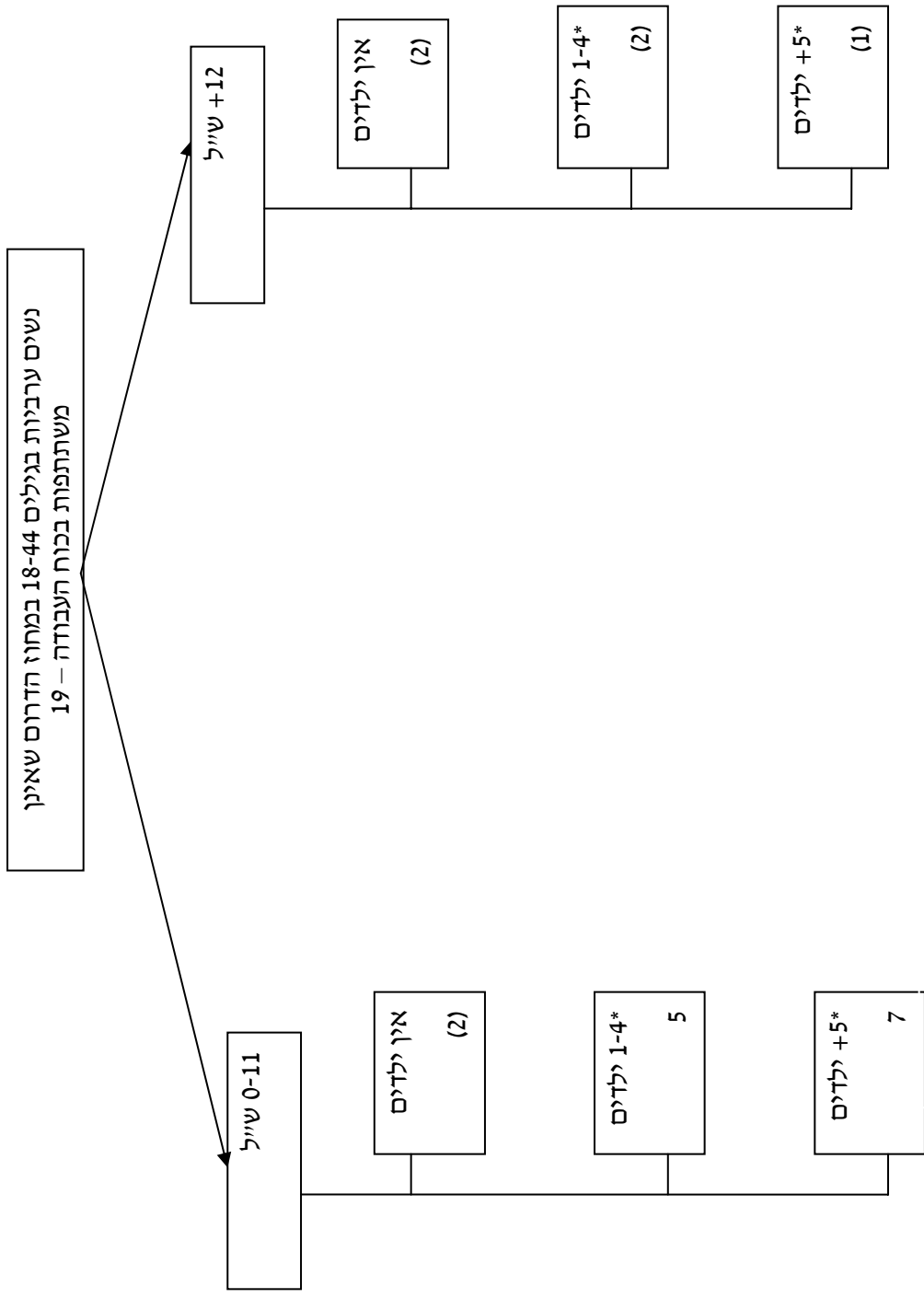

תרשים 4: סך-כל הנשים הערביות גילאיות 18-44 במחוזות חיפה, הצפון והמרכז שאינן משתתפות בכוח העבודה, לפי מספר הילדים וגיל הילד הצעיר (באלפים)

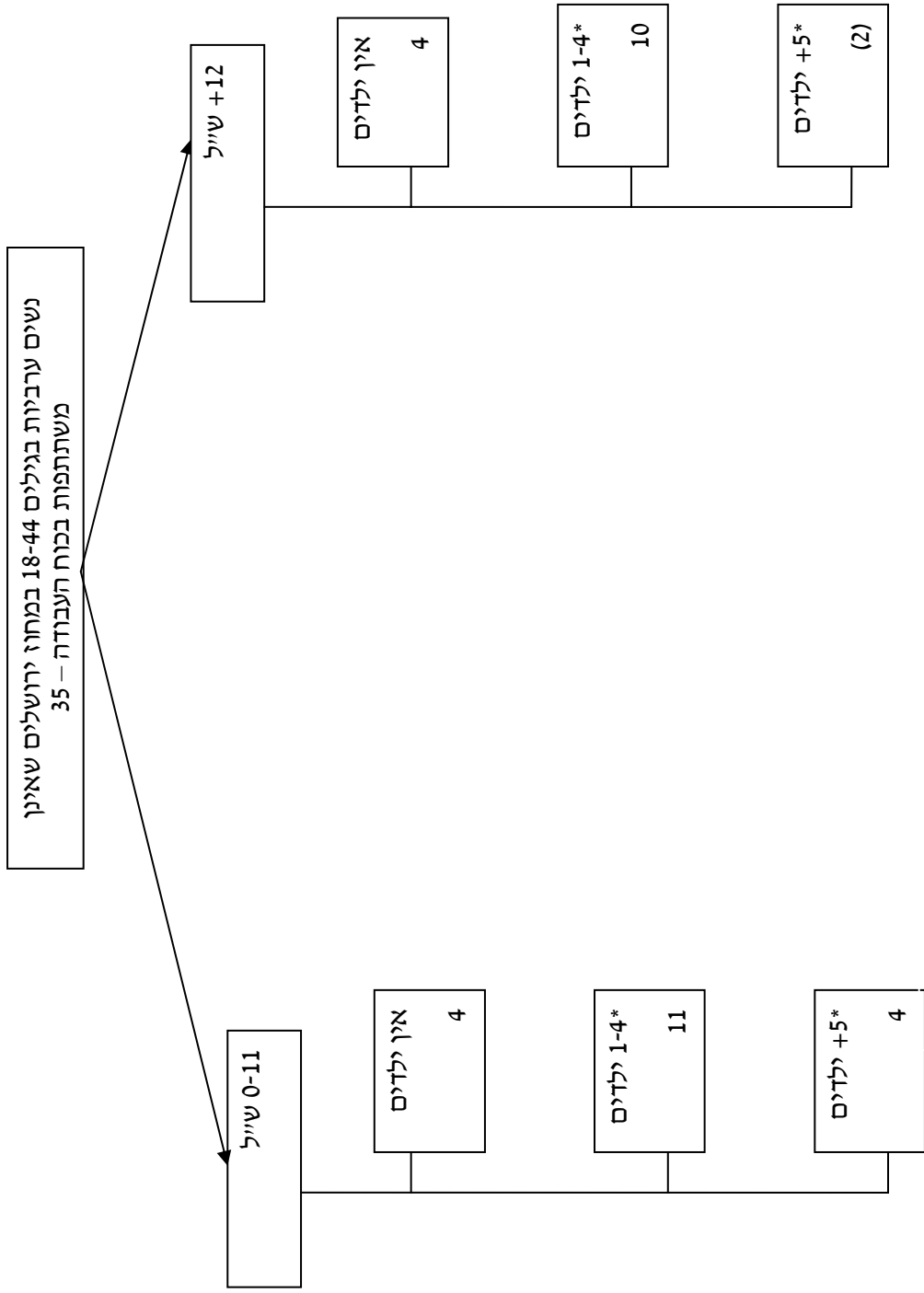
מקור: סקר כוח אדם, 2006
 התא לצד התא של מספר הילדים מתייחס למספר הנשים שגיל הילד הצעיר שלהן נמוך מ-10

תרשים ת: סך-כל הנשים הערביות גילאיות 18-44 במחוז הדרום שאינן משתתפות בכוח העבודה, לפי מספר הילדים (באלפים)

מקור: סקר כוח אדם, 2006
 כמעט לכל הנשים הללו (96% ומעלה) יש לפחות ילד אחד שגילו נמוך מ- 10

תרשים ת6: סך-כל הנשים הערביות גילאות 18-44 במחוז ירושלים שאינן משתתפות בכוח העבודה, לפי מספר הילדים (באלפים)

מקור: סקר כוח אדם, 2006
 *למרבית הנשים הללו (85% ומעלה) יש לפחות ילד אחד שגילו נמוך מ-10

4. מודלים של תוכניות ייחודיות לקידום תעסוקת נשים ערביות

בדוח זה סקרנו כמה מהתוכניות הממשלתיות והמקומיות המובילות שמתמקדות בקידום התעסוקה של נשים ערביות.

תעסוקת נשים ערביות מושפעת ממדיניות הממשלה בתחום תעסוקת נשים בכלל ונשים מאוכלוסיות מוחלשות בפרט וכן מתוכניות מיוחדות לנשים ערביות. בשנים האחרונות התרבו המאמצים לפיתוח תוכניות מיוחדות ולהתאמת תוכניות קיימות עבורן. ניסינו לזהות את התוכניות הבולטות בתחום, ראיינו את מפעילי התוכנית העיקריות וסקרנו מחקרי הערכה רלבנטיים. ככלל, מדובר באסטרטגיות משלושה סוגים: יזמות עסקית, הכשרה מקצועית, ומוכנות לתעסוקה והשמה.

א. מודל היזמות העסקית

המודל הר'וח ביותר הוא מודל היזמות העסקית, המיועד לקידום עסקים קטנים ותעסוקה עצמאית (self employment). הוא כולל, בצורה זו או אחרת, את המרכיבים הבאים:

- ♦ העצמה אישית והפנמת נורמות של העולם העסקי
- ♦ הכשרה בתחום העסקי, כגון בניית תוכנית עסקית, תמחור, שיווק וכיו"ב
- ♦ הכשרה מקצועית מוגבלת מבחינת היקף השעות ומגוון המקצועות שנועדה להבטיח שהאישה תהיה בעלת ידע מקצועי בתחום שבו היא הקימה עסק. כמו כן, תפקידה לסייע למשתתפות בקורס היזמות שעדיין אינן מוכנות לפתוח עסק משלהן בהשמה במשרות בשכר.
- ♦ חונכות אישית לסיוע בצעדים הראשונים של תכנון העסק
- ♦ ליווי אישי ו/או קבוצתי למטרת סיוע בפתרון בעיות המתעוררות במהלך הקמת העסק והפעלתו
- ♦ הלוואות בתנאים מועדפים לאור החשש של נשים מוחלשות מלקיחת הלוואה בנקאית ואי הנכונות של הבנקים להעניק להן הלוואות.
- ♦ "מועדון נשות עסקים" – מסגרת תמיכה רגשית והתייעצות, בסיס לרישות (networking) של בעלות עסקים וכן לפעילויות הדרכה שמטרתן היא סיוע בהישרדות העסקים, ייעולם ופיתוחם.

ב. מודל ההכשרה המקצועית

- ♦ תוכניות ההכשרה המקצועית המופעלות מטעם משרד התמ"ת אינן מותאמות לנשים ערביות מכמה סיבות: הלימודים מתקיימים בעברית, לשם השתתפות בהן יש לנסוע מחוץ לכפר; תדירות התחבורה הציבורית באזורים הכפריים נמוכה ויכולתן של הנשים לצאת מהכפר מוגבלת בשל נורמות תרבותיות; מסגרות ההכשרה המקצועית משותפות לנשים ולגברים. לפיכך, לשם הגדלת שיעור השתתפותן של הנשים הערביות בתוכניות להכשרה מקצועית, יש לענות על צורכיהן הייחודיים (ר' להלן).

ג. מודל הכנה לעבודה, השמה וליזוי לאחר ההשמה

על פי הגישה הרגילה בנושא השמתן של קבוצות מוחלשות בעבודה, הדרך המהירה והיעילה להשגת המטרה היא שילובן המהיר בעבודה; אולי תוך הכשרה קצרה, הממוקדת בצורכי המעסיק. התוכנית "אשת חיל" אשר פועלת במספר יישובים ערביים מדגישה שלושה רכיבים: א. הכנה לעבודה, כולל העצמה, הגברת המוטיבציה לעבוד, יצירת איזון בין קריירה תעסוקתית לבין הורות ומחויבות משפחתית, מתן כלים לחיפוש עבודה והקניית ידע לגבי זכויות במקום העבודה; ב. עזרה במציאת עבודה; ג. ליווי פרטני וקבוצתי של רכזת התוכנית.

מלכתחילה, פותחו שלושת מודלים אלה לשם קידום תעסוקתן של יהודיות מאוכלוסיות מוחלשות והם הותאמו למאפייניהן החברתיים-תרבותיים והגאוגרפיים של נשים ערביות. להלן מפורטים כמה מהצעדים שנקטו על ידי מנהלי התוכניות לשם התאמתן לנשים הערביות:

- ♦ לפני הפעלת התוכניות נעשו מאמצים בקהילה המקומית להדגיש את חשיבות הצטרפותן של נשים לשוק העבודה; זאת, כדי לזכות בהסכמתם של הגברים בעלי ההשפעה במשפחה המורחבת ובהנהגת היישוב לכך ובדרך זו למנוע את התנגדותם של בעלים ואבות ליציאתן של הנשים לעבודה וליצור אווירה תומכת בתוכנית.
- ♦ רוב התוכניות היו בערבית וכל המונחים המקצועיים תורגמו מעברית לערבית על ידי המנחה.
- ♦ הנשים למדו בנפרד מהגברים וכך נשמרה מסורת הפרדה בין המינים. הפרדה גם אפשרה דיון פתוח וחופשי יותר בין הנשים.
- ♦ רכזי התוכניות, מנחים ויועצים היו בעיקר אנשי מקצוע ערבים, מאחר שהעבודה עם המשתתפים מבוססת על היכרות קרובה עם מאפייניהם ועם סביבתם החברתית-תרבותית. הסוגיות הקשורות להעצמה ולמוכנות לעבודה נדונו תוך כדי התייחסות לבעיות שעמן מתמודדות הנשים יום-יום.
- ♦ על פי רוב, המשתתפות באו מכמה כפרים, מאחר שמספר המשתתפות מכפר אחד לא היה מספיק. התחבורה סופקה משני טעמים: להתגבר על ההגבלות התרבותיות המוטלות על נשים בניידות מחוץ ליישוב ומכיוון שבין היישובים התחבורה הציבורית דלילה ביותר; מן הסתם, ללא הספקת התחבורה, פחות נשים היו משתתפות בתוכנית.
- ♦ לבחירת היישוב שבו התקיימה התוכנית נלוו שיקולים תרבותיים. כך, למשל, קורס לנשים בדוויות לעיצוב תכשיטים נערך בכפר, משום שזה מתיישב יפה עם פעילותן המסורתית של הנשים. לעומת זאת, קורס לצילום ולתקלוט נערך ביישוב יהודי, כדי לא למשוך את תשומת לבם של התושבים אל הנשים המתהלכות ברחוב כשמצלמה על כתפיהן.
- ♦ המודל הארגוני של היזמות העסקית הותאם למגבלות הנשים הבדוויות, שבדרך כלל השכלתן נמוכה, הן אינן מדברות עברית, אינן יכולות לעזוב את כפרן השוכן על פי רוב בפריפריה, ואינן יכולות בדרך כלל להתמודד עם תנאי שוק תחרותי. התוכנית שנבנתה עבורן מעניקה להן בראשית צעדיהן בשוק העבודה חבילת שירותים ותומכים תמורת תשלום סמלי: רכישת חומרים, הדרכה מקצועית בעיצוב המוצר ומעל הכול - שיווק מוצריהן.
- ♦ אסטרטגיה זו גם הפכה כמה מהחסמים המסורתיים של הנשים הערביות ליתרונות, באמצעות

שימוש בגומחות בשוק העבודה ליצירת הזדמנויות תעסוקה חדשות. להלן שתי דוגמאות להמחשה:

- באירועים ובמסיבות משפחתיות נהוגה הפרדה בין גברים לנשים. לכן, מאחר שכל הצלמים הם גברים, לנשים אין תמונות מאירועים אלה. על רקע זה נוצרה הזדמנות להכשרת נשים כצלמות וידאו עצמאיות; כך, התוכנית עונה על צורך קיים בקהילה ומסייעת לנשים להצטרף לשוק העבודה.

- לנשים בדוויות מבוגרות יותר חסרות השכלה אין הכישורים הדרושים המתאימים לשוק העבודה המודרני, אך הן בעלות מיומנות במלאכת יד מסורתית. לאור הביקוש כיום בישראל ובאירופה לפריטי אופנה ארוגים בשיטה מסורתית אך מעוצבים בדגמים מודרניים, כדוגמת ארנקים, שמלות וכו', נשים אלו, שמעולם לא עבדו, אורגנו כעובדות עצמאיות במודל מותאם של יזמות שתואר לעיל.

♦ לעומת זאת, מטרתן של האסטרטגיות לקידום תעסוקה לצעירות ולנשים משכילות היא לסייע להן להשתלב בשוק העבודה המודרני. התוכניות שהותאמו עבורן משלבות את המסורתי יחד עם המודרני: הנשים רוכשות מיומנויות מודרניות (שימוש במחשב) וגישה מודרנית לעבודה, בעוד שהמסגרת הארגונית עשויה להלוים את התפיסות המסורתיות (לימודים במסגרות נפרדות לנשים בלבד).

♦ אף שמטרתן העיקרית של האסטרטגיות השונות היא התעסוקה, הכשרה מקצועית, הרי שהשלמת השכלה או לימודים מכל סוג שהוא הם תוצרי ביניים חיוביים. במבט לטווח הארוך נראה שאם אישה ערבייה מוכנה לצאת מביתה כדי להשתתף בתוכנית הכשרה לתעסוקה הרי שהיא מעוניינת לשנות את חייה ושהיא נמצאת על מסלול שיוביל אותה לעצמאות כלכלית גדולה יותר.

תוכן עניינים

1	מבוא
3	חלק ראשון: מסגרת מושגית
3	1. מאפיינים אישיים של נשים ערביות בישראל
3	2. תרבות ונורמות חברתיות בחברה הערבית והשלכותיהן על תעסוקת נשים – גישת המודל התרבותי
4	3. מבנה ההזדמנויות בשוק העבודה
7	חלק שני: דפוסי תעסוקה - ניתוח סטטיסטי
8	1. הקשר בין עוני ותעסוקה
9	2. מאפייני רקע של נשים ערביות
9	2.1 תמונת מצב ב-2006
15	2.2 שינויים לאורך זמן במספר מאפייני רקע של הנשים
18	3. שיעורי תעסוקה של נשים ערביות
18	3.1 שינויים לאורך זמן
24	3.2 שיעורי התעסוקה של נשים ערביות בשנת 2006 לפי מספר מאפיינים
27	3.3 ניתוח רב משתני של תעסוקה
32	4. מאפיינים של נשים ערביות מועסקות ושל עבודתן
32	4.1 היקף הנשים הערביות המועסקות
33	4.2 מאפייני הנשים הערביות המועסקות
34	4.3 מאפייני העבודה של נשים ערביות מועסקות
47	5. נשים ערביות מובטלות (בלתי מועסקות שמחפשות עבודה)
47	5.1 מאפייני הנשים המובטלות
50	5.2 ניתוח רב משתני על מחפשות עבודה
51	6. נשים ערביות שאינן משתתפות בכוח העבודה
52	6.1 היקף הנשים שאינן משתתפות בכוח העבודה
53	6.2 מאפייני הנשים שאינן משתתפות בכוח העבודה
54	6.3 חסמים ומשאבים לתעסוקה
62	6.4 מובטלות או לא משתתפות בכוח העבודה אשר מעוניינות לעבוד בעבודה מתאימה
64	6.5 דירוג נשים ערביות על פי רמת הסיכוי להשתתפות בכוח העבודה
66	7. עמדות של נשים וגברים ערבים בנושאים הקשורים לתעסוקה
66	7.1 עמדות כלפי יציאת נשים לעבודה
68	7.2 תפיסת הסיבות ליציאת נשים לעבודה
69	7.3 עמדות לגבי ההיבטים החשובים בעבודה
71	8. נשים ערביות מקבלות גמלה להבטחת הכנסה שהשתתפו בתוכנית מהל"ב
72	8.1 תיאור אוכלוסיית הנשים הערביות שהופנו לתוכנית מהל"ב

75	8.2	השתתפות בפעילויות מקדמות תעסוקה במסגרת מרכזי התעסוקה
76	8.3	השפעת התוכנית על כניסה לתעסוקה
78		חלק שלישי: מודלים של תוכניות לקידום תעסוקת נשים ערביות
78	1.	מודלים אוניברסליים
78	1.1	קורסים ללימוד מקצוע מטעם האגף להכשרה מקצועית בתמי"ת
79	1.2	המודל של תוכנית מהלי"ב (כיום אורות לתעסוקה)
79	2.	מודלים של תוכניות ייחודיות לנשים ערביות
81	2.1	יזמות עסקית
89	2.2	מודל של העצמה, שיפור כישורי חיים, הכשרה מקצועית, התנסות בעבודה, השמה וליווי לאחר ההשמה
90	2.3	מודל שעיקרו השלמת השכלה ולאחריה סיוע בהשתלבות בתעסוקה או הכוונה להכשרה מקצועית + שירותים תומכים
92	2.4	מודל של העצמה אישית והכנה לעבודה, עזרה בהשמה וליווי לאחר ההשתלבות בתעסוקה (ללא השלמת השכלה או הכשרה מקצועית)
95	3.	תוכניות לקידום התעסוקה במגזר הברדווי במסגרת התוכנית לפיתוח הנגב
96	4.	הרשות לפיתוח כלכלי של המגזר הערבי, הדרוזי והצ'רקסי במשרד ראש הממשלה
97		רשימת מקורות
100		נספח א: מאפיינים של נשים ערביות בישראל
120		נספח ב: אקדמאיות ערביות (בעלות תואר אקדמי)
123		נספח ג: הברדוויים

רשימת לוחות

בתמצית מחקר:

X	לוח 1:	משאבים וחסמים תעסוקתיים בקרב נשים ערביות שאינן משתתפות בכוח העבודה
XII	לוח 2:	סיכום הקבוצות בעלות הפוטנציאל הגבוה, יחסית, להשתלבות בתעסוקה ותרומתן להגדלת שיעור התעסוקה בקרב נשים ערביות
XIII	לוח 3:	דירוג נשים ערביות גילאיות 18-64 על פי שיעור השתתפות בכוח העבודה, הרכב קבוצות הסיכוי לפי גיל, שנות לימוד, מחוז, והיקף הנשים בכל קבוצה

בדוח:

8	לוח 1:	תחולת העוני בקרב משפחות ערביות, לפי תעסוקת האישה, 2006
8	לוח 2:	תחולת העוני בקרב משפחות ערביות, לפי מספר המפרנסים במשק הבית, 2006
10	לוח 3:	סוג יישוב מגורים של ערביות גילאיות 18-64, לפי דת, 2006

- 10 לוח 4 : ערביות ויהודיות גילאיות 64-18, לפי גיל, 2006
- 11 לוח 5 : השכלת ערביות גילאיות 64-18, לפי דת, 2006
- 12 לוח 6 : השכלת ערביות ויהודיות גילאיות 64-18, לפי גיל, 2006
- 12 לוח 7 : השכלת ערביות גילאיות 64-18, לפי אזור, 2006
- 12 לוח 8 : מידת הדתיות בקרב מוסלמיות גילאיות 64-18, 2005
- 13 לוח 9 : מידת הדתיות בקרב מוסלמיות גילאיות 64-18, לפי שנות לימוד וגיל, 2005
- 13 לוח 10 : מצבן המשפחתי של גילאיות 64-18, לפי גיל, 2006
- 15 לוח 11 : מספר הילדים של גילאיות 44-18, לפי גיל ומספר שנות לימוד, 2006
- 16 לוח 12 : השכלת גילאי 64-18, 1990, 2006
- 17 לוח 13 : הפער המוחלט, היחסי ושיעור הגידול בהשכלה בין הנשים הערביות לנשים היהודיות בעלות 13 שנות לימוד או יותר בין 1990 ל-2006
- 18 לוח 14 : השכלת ערביות גילאיות 24-18, בשנים נבחרות
- 23 לוח 15 : ערביות גילאיות 34-18 עובדות או לומדות, לפי שנות לימוד, בשנים נבחרות
- 23 לוח 16 : מועסקות גילאיות 64-18, לפי שנות לימוד, בשנים 2003-2006
- 24 לוח 17 : מועסקים גילאי 64-18, לפי סוג אוכלוסייה ולפי גיל והשכלה, 2006
- 25 לוח 18 : מועסקות גילאיות 64-18, לפי סוג אוכלוסייה ולפי מספר ילדים וגיל הילד הצעיר, 2006
- 25 לוח 19 : מועסקים גילאי 64-18, לפי סוג אוכלוסייה ולפי דת, מחוז, סוג וגודל היישוב, 2006
- 26 לוח 20 : מועסקות מוסלמיות גילאיות 64-20, לפי מידת הדתיות, שנות לימוד וגיל, 2005
- 27 לוח 21 : ניתוח רב משתני : הקשר בין מאפיינים שונים לתעסוקת ערביות גילאיות 64-18, רגרסיה לינארית, 2005
- 29 לוח 22 : ניתוח רב משתני : הקשר בין מאפיינים שונים לתעסוקת ערביות גילאיות 64-18, רגרסיה לינארית עם אינטראקציה בין השכלה לבין גיל הילד הצעיר, 2005
- 30 לוח 23 : השפעות שוליות של גיל הילד הצעיר על תעסוקת האם, לפי רמות השכלה - על סמך מודל רגרסיה עם אינטראקציה בין שנות לימוד לבין גיל הילד הצעיר
- 31 לוח 24 : ניתוח רב משתני : הקשר בין מאפיינים שונים לתעסוקת ערביות ויהודיות גילאיות 64-18, רגרסיה לינארית, 2005
- 32 לוח 25 : ערביות מועסקות גילאיות 64-18, לפי מחוז, סוג היישוב וגודלו

- 33 לוח 26 : מועסקים גילאי 18-64, לפי סוג אוכלוסייה ולפי גיל והשכלה, 2006
- 33 לוח 27 : מועסקות גילאיות 18-64, לפי סוג אוכלוסייה, ולפי מספר ילדים וגיל הילד הצעיר, 2006
- 34 לוח 28 : מועסקים גילאי 20-64, לפי סוג אוכלוסייה ולפי ותק במקום העבודה, 2005
- 35 לוח 29 : הסיבות לעבודה במשרה חלקית בקרב גילאיות 18-64 שעבדו במשרה חלקית, 2006
- 37 לוח 30 : משלח יד של מועסקות בוגרות תיכון, או בעלות תעודה על-תיכונית, גילאיות 18-64, 2006
- 39 לוח 31 : מועסקים גילאי 20-64, לפי סוג אוכלוסייה ולפי תפיסת הקשר בין תחום לימודים ותעסוקה, 2000
- 40 לוח 32 : מועסקים גילאי 18-64, לפי סוג אוכלוסייה, שיעור המועסקים ביישוב וזמן הגעה לעבודה, 2006
- 43 לוח 33 : שכר ממוצע ברוטו לחודש של שכירים גילאי 18-64, לפי קבוצות אוכלוסייה ומשלחי יד, 2006
- 44 לוח 34 : שכר ממוצע ברוטו לשעה של שכירים גילאי 18-64, לפי קבוצות אוכלוסייה ומשלחי יד, 2006
- 45 לוח 35 : שכר ממוצע לשעה לעומת שכר מינימום לשעה בקרב גילאי 18-64 שעבדו +35 שעות בשבוע, לפי קבוצות אוכלוסייה, 2006
- 46 לוח 36 : מועסקים גילאי 20-64, לפי סוג אוכלוסייה, שביעות רצון מהעבודה ומהשכר ולפי החשש לאבד את העבודה, 2005
- 46 לוח 37 : מועסקות גילאיות 20-64 המרוצות מעבודתן, לפי שנות לימוד, 2005
- 47 לוח 38 : ערביות גילאיות 18-64 המחפשות עבודה, לפי מחוז, סוג היישוב וגודלו
- 48 לוח 39 : מובטלים גילאי 18-64, לפי סוג אוכלוסייה ומאפיינים שונים, 2006
- 49 לוח 40 : עומק אבטלה בקרב מובטלות גילאיות 18-64, לפי גיל, 2006
- 49 לוח 41 : היסטוריה תעסוקתית של ערביות גילאיות 18-64, 2006
- 51 לוח 42 : ניתוח רב משתני : הקשר בין מאפיינים שונים לבין הסיכוי לחפש עבודה בקרב ערביות גילאיות 18-64 שאינן מועסקות, רגרסיה לינארית, 2005
- 52 לוח 43 : ערביות גילאיות 18-64 שלא בכוח עבודה, לפי מחוז, סוג וגודל היישוב
- 53 לוח 44 : גילאי 18-64 שאינם משתתפים בכוח העבודה, לפי סוג אוכלוסייה ולפי גיל, דת והשכלה, 2006

- 54 לוח 45 : גילאיות 18-64 שאינן משתתפות בכוח העבודה, לפי סוג אוכלוסייה ולפי מספר ילדים וגיל הילד הצעיר, 2006
- 55 לוח 46 : ערביות גילאיות 18-64 שאינן משתתפות בכוח עבודה : מאפיינים וחסמים תעסוקתיים, לפי גיל, 2005, 2006
- 57 לוח 47 : ערביות גילאיות 20-64 שאינן משתתפות בכוח העבודה : חסמים ומשאבים תעסוקתיים, לפי גיל, 2005
- 58 לוח 48 : ערביות גילאיות 20-64 שאינן משתתפות בכוח העבודה : שלא עבדו בגלל טיפול בילדים לפי שנות לימוד, 2005
- 58 לוח 49 : ערביות גילאיות 20-64 שאינן משתתפות בכוח העבודה, שלא עבדו בגלל היותן עקרות בית ו/או בגלל טיפול בן משפחה, 2005
- 59 לוח 50 : ערביות גילאיות 18-64 שאינן משתתפות בכוח העבודה : מאפיינים נבחרים לפי השכלה, 2006
- 60 לוח 51 : ערביות גילאיות 20-64 שאינן משתתפות בכוח העבודה : משאבים וחסמי תעסוקה לפי השכלה, 2005
- 61 לוח 52 : משאבים וחסמי תעסוקה בקרב נשים ערביות שאינן משתתפות בכוח העבודה
- 62 לוח 53 : ערביות גילאיות 20-64 מובטלות או שאינן משתתפות בכוח העבודה ומעוניינות לעבוד בעבודה מתאימה : מאפיינים לפי גיל, 2005
- 63 לוח 54 : ערביות גילאיות 20-64 מובטלות או שאינן משתתפות בכוח העבודה ומעוניינות לעבוד בעבודה מתאימה : חסמים לתעסוקה לפי גיל, 2005
- 63 לוח 55 : ערביות גילאיות 18-64 מובטלות או שאינן משתתפות בכוח העבודה ומעוניינות לעבוד בעבודה מתאימה : סיבות לאי-עבודה לפי גיל, 2005
- 65 לוח 56 : דירוג נשים ערביות גילאיות 18-64, לפי שיעור השתתפות בכוח העבודה, הרכב קבוצות הסיכוי לפי גיל, שנות לימוד, מחוז והיקף הנשים בכל קבוצה
- 67 לוח 57 : עמדות של ערבים גילאי 20-64 בנושאים הקשורים ליציאת נשים לעבודה, לפי מגדר והשכלה, 2005
- 68 לוח 58 : הגורמים המשפיעים על ההחלטה לצאת לעבודה, על פי תפיסתן של ערביות גילאיות 20-64, לפי השכלה ולפי מצב התעסוקה, 2005
- 70 לוח 59 : היבטים חשובים בעבודה על פי תפיסתן של נשים ערביות גילאיות 20-64, לפי מצב התעסוקה, 2005
- 72 לוח 60 : מאפיינים דמוגרפיים של הנשים הערביות שהופנו לתוכנית מהל"ב, לפי גיל (באחוזים)
- 73 לוח 61 : השכלה, ידיעת עברית וניסיון תעסוקתי של נשים ערביות, לפי גיל (באחוזים)

74	לוח 62 : שיעור בעלות חסמי תעסוקה בריאותיים (נפשיים ופיזיים) בקרב המשתתפות בתוכנית
74	לוח 63 : שיעור בעלות חסמי תעסוקה משפחתיים בקרב המשתתפות בתוכנית, לפי גיל
75	לוח 64 : שיעור בעלות חסמים תעסוקתיים אחרים בקרב המשתתפות בתוכנית, לפי גיל
75	לוח 65 : שיעורי השתתפות בפעילויות מקדמות תעסוקה במהלך 15 החודשים הראשונים בקרב המשתתפות בתוכנית
76	לוח 66 : השפעת התוכנית על שיעור הערביות המועסקות לאחר 15 חודשים מתחילת התוכנית

בנספח א :

100	לוח א1 : התעודה הגבוהה ביותר בקרב נשים ערביות גילאיות 18-64, 2001-2006
100	לוח א2 : רמת השכלה בקרב נשים ערביות גילאיות 25-30 בשנים נבחרות
100	לוח א3 : מועסקות גילאיות 18-64, לפי מחוז 2006
101	לוח א4 : התפלגות האוכלוסייה ושיעורי תעסוקת ערביות גילאיות 18-64, לפי נפה, 2006
102	לוח א5 : ניתוח רב משתני : הקשר בין מאפיינים שונים לתעסוקת ערביות גילאיות 18-64, רגרסיה לוגיסטית, 2005
103	לוח א6 : ניתוח רב משתני : הקשר בין מאפיינים שונים לתעסוקת ערביות גילאיות 18-64, רגרסיה לוגיסטית עם אינטראקציה בין השכלה לבין גיל הילד הצעיר, 2005
104	לוח א7 : ניתוח רב משתני : הקשר בין מאפיינים שונים לתעסוקת ערביות ויהודיות גילאיות 18-64, רגרסיה לוגיסטית, 2005
105	לוח א8 : ניתוח רב משתני : הקשר בין מאפיינים שונים לבין הסיכוי לחפש עבודה בקרב ערביות גילאיות 18-64 שאינן מועסקות, רגרסיה לוגיסטית, 2005
105	לוח א9 : משלח יד בקרב גברים מועסקים גילאי 18-64, בוגרי תיכון, בעלי תעודה על-תיכונית לא אקדמית ובעלי תעודה אקדמית 2006
107	לוח א10 : מועסקים גילאי 20-64, לפי סוג אוכלוסייה ולפי תפיסת הקשר בין תחום לימודים ותעסוקה, 2005
108	לוח א11 : ערביות גילאיות 18-44, לפי מצב התעסוקה ולפי גיל, השכלה, מספר ילדים, גיל הילד הצעיר, מחוז, סוג היישוב וגודלו
109	לוח א12 : ערביות גילאיות 45-64, לפי מצב התעסוקה ולפי גיל, השכלה, מספר ילדים, גיל הילד הצעיר, מחוז, סוג היישוב וגודלו

- 110 לוח א13 : ערביות גילאיות 18-64 בעלות 0-8 שנות לימוד שאינן משתתפות בכוח העבודה : מאפיינים נבחרים, לפי גיל, 2006
- 111 לוח א14 : ערביות גילאיות 20-64 בעלות 0-8 שנות לימוד שאינן משתתפות בכוח העבודה : חסמים ומשאבים לתעסוקה, לפי גיל, 2005
- 112 לוח א15 : ערביות גילאיות 18-64 בעלות 9-11 שנות לימוד שאינן משתתפות בכוח העבודה : מאפיינים נבחרים, לפי גיל, 2006
- 113 לוח א16 : ערביות גילאיות 20-64 בעלות 9-11 שנות לימוד שאינן משתתפות בכוח העבודה : חסמים ומשאבים תעסוקתיים, לפי גיל, 2005
- 115 לוח א17 : ערביות גילאיות 18-44 בעלות 12 שנות לימוד שאינן משתתפות בכוח העבודה : מאפיינים, לפי גיל, 2006
- 116 לוח א18 : ערביות גילאיות 20-44 בעלות 12 שנות לימוד שאינן משתתפות בכוח העבודה : חסמים ומשאבים תעסוקתיים, לפי גיל, 2005
- 117 לוח א19 : ערביות גילאיות 18-44 בעלות +13 שנות לימוד שאינן משתתפות בכוח העבודה : מאפיינים לפי גיל, 2006
- 118 לוח א20 : ערביות גילאיות 20-44 בעלות +13 שנות לימוד שאינן משתתפות בכוח העבודה : חסמים תעסוקתיים, לפי גיל, 2005

בנספח ב :

- 120 לוח ב1 : מאפיינים דמוגרפיים של אקדמאיות ערביות ויהודיות, 2006
- 120 לוח ב2 : משתתפות בכוח עבודה בעלות תואר אקדמי, לפי גיל, 2006
- 121 לוח ב3 : אקדמאיות מועסקות גילאיות 18-64, לפי מספר ילדים, 2006
- 121 לוח ב4 : אקדמאיות מועסקות גילאיות 18-64, לפי גיל הילד הצעיר, 2006
- 121 לוח ב5 : אקדמאיות מועסקות גילאיות 18-34, לפי מספר ילדים, 2006
- 122 לוח ב6 : אקדמאיות מועסקות גילאיות 18-34, לפי גיל הילד הצעיר, 2006

בנספח ג :

- 123 לוח ג1 : מועסקות ומשתתפות בכוח העבודה ביישובים מוכרים, לפי סקר כוח אדם ונתוני אבו באדר וגוטליב (2007)
- 123 לוח ג2 : מועסקות ומשתתפות בכוח העבודה ביישובים מוכרים ולא מוכרים, לפי נתוני אבו באדר וגוטליב (2007)
- 123 לוח ג3 : מועסקים גילאי 18-64 שמתתפים בכוח העבודה

רשימת תרשימים

בתמצית מחקר:

- ii תרשים ת1: גורמים המשפיעים על תעסוקת נשים ערביות
- xiv תרשים ת2: סך-כל הנשים הערביות גילאיות 18-64, לפי שייכות לכוח העבודה, השכלה ואזור
- xv תרשים ת3: סך-כל הנשים הערביות גילאיות 18-64, לפי שייכות לכוח העבודה, השכלה וגיל
- xvi תרשים ת4: סך-כל הנשים הערביות גילאיות 18-44 במחוזות חיפה, הצפון והמרכז שאינן משתתפות בכוח העבודה, לפי מספר הילדים וגיל הילד הצעיר
- xvii תרשים ת5: סך-כל הנשים הערביות גילאיות 18-44 במחוז הדרום שאינן משתתפות בכוח העבודה, לפי מספר הילדים
- xviii תרשים ת6: סך-כל הנשים הערביות גילאיות 18-44 במחוז ירושלים שאינן משתתפות בכוח העבודה, לפי מספר הילדים

בדוח:

- 6 תרשים ת1: גורמים המשפיעים על תעסוקת נשים ערביות
- 9 תרשים ת2: ערביות גילאיות 18-64, לפי אזורים, 2006
- 9 תרשים ת3: יהודיות גילאיות 18-64, לפי אזורים, 2006
- 11 תרשים ת4: ערביות גילאיות 18-64, לפי דת, 2006
- 16 תרשים ת5: הפריון הכולל של יהודיות וערביות, לפי קבוצות אוכלוסייה: 1990-2006
- 18 תרשים ת6: תעסוקת גילאי 18-64 (נשים ערביות, יהודיות וגברים ערבים) 1990-2006
- 19 תרשים ת7: תעסוקת ערביות גילאיות 18-54, לפי גיל, 1990-2006
- 19 תרשים ת8: תעסוקת יהודיות גילאיות 25-54 לפי גיל, 1990-2006
- 21 תרשים ת9: תעסוקת ערביות גילאיות 18-64, לפי השכלה, 1990-2006
- 22 תרשים ת10: תעסוקת יהודיות גילאיות 18-64, לפי השכלה, 1990-2006
- 35 תרשים ת11: היקף משרה של מועסקות גילאיות 18-64, לפי קבוצות אוכלוסייה, 2006
- 36 תרשים ת12: משלח יד של ערביות מועסקות גילאיות 18-64, 2006
- 37 תרשים ת13: משלח יד של יהודיות מועסקות גילאיות 18-64, 2006

- 40 תרשים 14 : ענפי התעסוקה של ערביות מועסקות גילאיות 18-64, 2006
41 תרשים 15 : ענפי התעסוקה של יהודיות מועסקות גילאיות 18-64, 2006
42 תרשים 16 : ענפי התעסוקה של ערביות גילאיות 18-64, 1990-2006
43 תרשים 17 : ענפי התעסוקה של יהודיות גילאיות 18-64, 1990-2006

בנספח א:

- 106 תרשים א1 : ענפי התעסוקה של גברים ערבים גילאי 18-64, 1990-2006
106 תרשים א2 : ענפי התעסוקה של גברים יהודים גילאי 18-64, 1990-2006

